

NILS-inventerare och allemansrätten

Anders Malmsten

Arbetsrapport 247 2009

Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för skoglig resurshushållning
S-901 83 UMEÅ
www.srh.slu.se
Tfn: 018-671000

ISSN 1401-1204
ISRN SLU-SRG-AR-247-SE

NILS-inventerare och allemansrätten

Anders Malmsten

Innehållsförteckning

INTRODUKTION.....	4
<i>Avgränsning och målgrupp.....</i>	4
<i>Bakgrund.....</i>	4
METOD.....	5
RESULTAT	6
<i>Reaktioner</i>	6
Allmänna reaktioner	6
Markägare.....	6
Allmänheten	6
Misstänksamhet.....	7
Myndighetsmisstro	7
Samer.....	7
Utlänningar och allemansrätt.....	7
Mer folk i söder	7
Mer folk i jordbrukslandskapet.....	8
Konkreta exempel.....	8
Otrevliga möten.....	8
PRESENTATION AV NILS	10
<i>Att presentera NILS i fält</i>	10
Jag informerar gärna.....	10
Jag smyger hellre.....	10
Att arbeta under uppsikt	11
Tidsödande prat	11
Presentation för markägare.....	11
Presentation vid bostadshus.....	11
Hur laget sköter presentationen	11
INVENTERARE OCH ALLEMANSRÄTTEN.....	12
<i>Allemansrätten tas för given</i>	12
<i>Gäller verkligen allemansrätten?.....</i>	12
<i>Pinsamt att tränga sig på.....</i>	12
<i>Hagar och tamdjur.....</i>	13
<i>Bommar och skyltar</i>	13
<i>Tuta och kör</i>	14
<i>I Kronans tjänst.....</i>	14
<i>Knepigt i fjärilsinventeringen.....</i>	14
<i>Knepigt för bas-nissar.....</i>	14
INSTRUKTIONER.....	16
<i>Har vi regler?.....</i>	16
<i>Rimliga regler</i>	16
<i>Informella regler</i>	16
<i>Ideal-nissen</i>	16
<i>De där andra inventerarna</i>	16
<i>Information och tillstånd.....</i>	17
<i>Stöd vid problem.....</i>	17
<i>Förberedelser och uppföljning.....</i>	18
INFORMATION OCH UTBILDNING	19
Allmänt	19
Konkreta punkter.....	19
Kommunikation under säsongen.....	20
Klara besked.....	20

<i>Legal bas</i>	20
<i>Säg till hur ni vill att vi ska bete oss</i>	20
UTVÄRDERING	21
DISKUSSION	22
<i>Metod</i>	22
<i>Hur man svarar</i>	22
<i>Konkreta exempel</i>	23
<i>Hur man förhåller sig till allemansrätten</i>	23
<i>Regler och kontinuitet</i>	23
<i>Utbildning</i>	24
BILAGA: Intervjumall	25

Foto: Åsa Gallegos Torell.

INTRODUKTION

SLU - Sveriges Lantbruksuniversitet - har som enda universitet i Sverige som uppgift att bedriva miljöövervakningsverksamhet i större skala. Varje år utbildas, organiseras och utrustas ett stort antal inventerare för att dokumentera tillståndet i det svenska landskapet. De data som samlas in används i forskningen och av olika myndigheter som underlag för uppföljningar och analyser om tillstånd och förändringar. NILS – Nationell Inventering av Landskapet i Sverige – är ett av de större miljöövervakningsprogrammen.

Denna rapport redovisar vilka erfarenheter fältinventerare i NILS-programmet har av hur människor reagerar på inventerare ute i fält, samt hur inventerarna ser på allemansrätten i relation till fältinventeringen. Allemansrättens innebörd och tillämpning på den här typen av verksamhet ses över i en parallell rapport.

Allemansrätten har så här långt inte belysts vid den utbildning som varje inventerare i NILS genomgår inför varje inventeringssäsong. Ett delsyfte med denna rapport är att tillhandahålla ett underlag för ett kursmoment om allemansrätten, därför har också inventerarperspektivet varit styrande för hur rapporten är upplagd.

Jag som har skrivit rapporten har inventerat i NILS-programmet under 6 fältsäsonger, både i södra och norra Sverige. Jag har alltså varit med i NILS sedan första säsongen. Vi är totalt ett tiotal inventerare som har varit med flera säsonger. Likt det stora flertalet NILS-inventerare är jag utbildad biolog.

Avgränsning och målgrupp

Rapporten bygger på svar från intervjuer med fältinventerare. Målgruppen är främst inventerarna och andra direkt involverade i NILS-programmet. För att även utomstående ska kunna ha nytta av rapporten, ingår en kort bakgrund och några förklaringar. Rapporten är inriktad på olika aspekter av fältinventering i förhållande till allemansrätten. Ett kort stycke om hur man sköter presentation av programmet ute i fält har inte direkt med allemansrätt att göra, inte heller ett par exempel som rör säkerhet, såsom kommentarer om trafik, hundar och farliga tamdjur. Exempelen kom upp under intervjuerna, och ansågs som viktiga för att belysa helheten i problematiken.

Bakgrund

NILS-programmet organiserar en rikstäckande inventering av alla landmiljöer i Sverige; fjäll, skog, myrmarker, jordbruksmark, stränder och tätorter. Resultat och analyser används bl. a. för övervakning och uppföljning av miljömålen. NILS finansieras huvudsakligen av Naturvårdsverket, och bedrivs på Institutionen för Skoglig resurshushållning, SLU, i Umeå. Det tar fem år att gå igenom alla de drygt 600 fasta provrutorna från Smygehuk i söder till Trekröset i norr. 2008 års säsong var den sjätte inventeringssäsongen, och den första säsongen som NILS-inventerare återinventerade den första femtedelen av rutorna. Fältinventering sker varje sommar, under ungefär tre månader. Den består av två delar, bas-NILS (där varje ruta innehåller 12 provytor och 12 stycken 200-meters-linjer), och ett antal slumpvis valda Ängs- och Betesmarksobjekt (ÄBO) i anslutning till dessa rutor. Inventerarna i Bas-NILS består av åtta tvåmannalag, normalt, som i varje ruta besöker provytorna och går linjerna, samt besöker ett antal provytor per ÄBO. Varje ÄBO får dessutom under en inventeringssäsong tre besök av ytterligare ett inventeringslag som samlar data om dagfjärilar, humlor, grova träd och lavar. Dessa är totalt cirka åtta stycken som arbetar ensamma och som går transekter i ängs- och betesmarker. Denna information används bland annat för att se om och på vilket sätt det öppna kulturlandskapet håller på att växa igen. På NILS-programmets hemsida, <http://nils.slu.se/>, finns mer information.

Bas-NILS består av ett stort antal mätningar i fält. De flesta lämnar inga spår, men för att hitta tillbaka till de exakta punkterna vid nästa omdrev sätter man en aluminiumprofil i marken, om det är lämpligt och inte kan skada betande djur. Man färgmarkerar också lämpliga riktpunkter, som till exempel block, för att lättare kunna hitta tillbaka. I begränsad utsträckning borrar man träd, för att få fram ungefärlig beståndsålder. I fjärilsinventeringen går man förutbestämda transekter och noterar arter och antal fjärilar och humlor. Man undersöker också grova träd. De enda synliga spåren av fjärilsinventerarna är träpinnar som markerar start och slut av transekterna.

Utbildningen av inventerarna varar ett tiotal dagar. Ungefär en tredjedel av inventerarna är nya varje säsong.

METOD

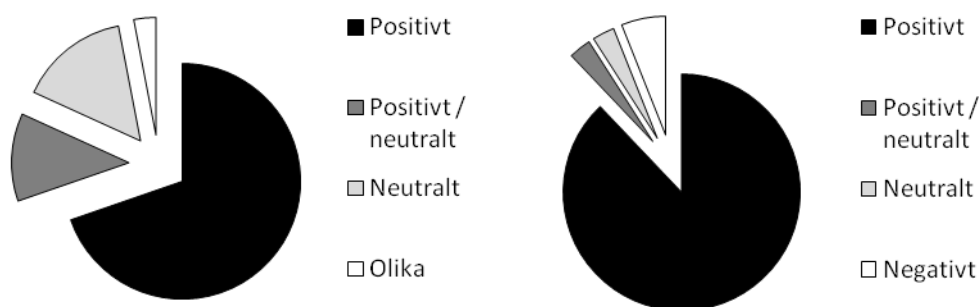
Rapporten baseras på telefonintervjuer med fältinventerare, genomförda under hösten år 2008. Dessa intervjuer tog vardera mellan en kvart och en timme. Samtalen inleddes med en kort presentation av vad projektet handlade om, bakgrund och mål med intervjun. Frågorna överlappade till en del varandra, för att fånga upp tankar som inte dyker upp direkt. Samtalen handlade om allemansrätt i vid bemärkelse, och sidospår följdes för det mesta inte upp. När en fråga utretts tillräckligt, hände det att liknande följdfrågor hoppades över. Målet var inte att få in ett statistiskt välunderbyggt underlag, utan att ge en allmän överblick och konkreta exempel. Svaren skrevs kortfattat ned under intervjuernas gång. I texten sammanfattas huvuddragen i vad som kom fram under intervjuerna. Stor vikt har lagts vid att ta med citat från intervjuerna, för att belysa tankegångar hos inventerarna.

Samtliga inventerare som arbetade under säsong 2008 kontaktades och tillfrågades om deltagande i undersökningen. Dessutom kontaktades flera som inventerat tidigare och som jag var bekant med, utan avseende på vilket år de inventerat eller hur många säsonger. Några inventerare gick inte att få tag i. De flesta som gick att nå ville delta. Totalt 33 personer intervjuades. Ungefär hälften hade fått frågorna per e-post, och hade hunnit tänka igenom frågorna innan intervjun. Materialet baseras på intervjuer med 25 bas-NILS-inventerare, av totalt 46 som har inventerat, fortsättningsvis kallade "bas-nissar". Dessa har tillsammans genomfört 67 fältsäsonger, av totalt ca 100. Åtta fjärilsinventerare deltog, av totalt 20 som har inventerat, tillsammans med 13 fältsäsonger bakom sig (av totalt ca 25). Det ger ett intervjuunderlag på cirka 66 % av både bas-nissar och fjärilsinventerare med avseende på totala antalet fältsäsonger.

RESULTAT

Resultaten presenteras ämnesvis. För intervjufrågor och statistik se Bilaga 1. Svaren är endast i ett par fall uppdelade med avseende på bas-NILS och fjärilsinventeringen.

Reaktioner

Figur 1 A (vänster) och B (höger). Inventerarens svar på frågorna: "Hur reagerar folk i allmänhet på dig när du är ute och inventerar?" (A), respektive "Hur reagerar markägare i allmänhet på dig när du är ute och inventerar?" (B). Se bilagan.

Allmänna reaktioner

Många inventerare poängterade att man faktiskt inte stöter på så mycket folk i arbetet, och att svaren därför ofta är grundade på ett fåtal möten. En handfull inventerare kunde inte påminna sig något enda konkret exempel på reaktioner, varken positiva eller negativa. "I somras hände det inget alls."

De flesta personer man möter är antingen ointresserade eller positiva, och det gäller såväl markägare, närboende som alla andra. "Man träffar på förvånansvärt få negativa, det är förvånande att man är så ointresserad av någon som går och mäter på ens mark nära ens hem." Då och då söker folk upp en, och är nyfikna och intresserade av vad man håller på med, och vad det ska utmynna i. "Folk är trevliga. De flesta på landet tycker väl att det är kul att någon är intresserad av deras närmiljö. Och kul att det finns yngre som är intresserade av djur och natur". "Då och då tycker någon det är ett onödigt jobb, och jag svarar att i alla fall får jag vara ute i naturen en hel sommar, och få lön för det. Det har varit ett lite avväpnande sätt att komma ur en diskussion."

Markägare

Markägare är naturligt nog mer intresserade och engagerade än andra människor. Någon tyckte sig ha upplevt att små markägare är mer positiva än de som äger större arealer. Det händer att markägare berättar om hur angelägna de är att sköta marken på ett sätt som gynnar biologisk mångfald, och vill visa intressanta saker på sin mark. De kan vara intresserade av vad man hittar på just deras mark. "Man vill veta konkret, om orkidéer till exempel, inte allmän statistik. Man vill gärna berätta att man ska inventera på ett visst ställe där det växer en viss blomma."

Allmänheten

De flesta närboende är neutrala och bryr sig inte. I övrigt nämnde flera att man sällan stöter på människor som inte har någon direkt anknytning till marken. "Ofta är ju folk som rör på sig i skogen friluftsmänniskor med intresse för natur." "Fågelturister och bärplockare har mer tid och är mer nyfikna än markägare." "När man berättar vad man gör tycker folk att det är konstigt att man jobbar med sådant, inte bara har som frivillig hobby att titta på fåglar och samla fjärilar".

Misstänksamhet

Ibland möts man av misstänksamhet, men när man förklarat sitt ärende går det ofta bra. Det kan till exempel vara när man kört förbi någon öppen bom, och därefter letat upp någon och förklarat sitt ärende. Då och då misstycker markägaren när man är inne i en hage och inventerar. *"En del har varit aggressiva till en början, de antar direkt att man ska göra något dumt. De vill verkligen veta var man kommer ifrån och att det är en seriös undersökning. Det kan vara svårt att veta att vi inte gör åverkan eller att vi kan dra in EU-bidrag."*

Några inventerare nämnde att de tagits för biltjuvar eller inbrottstjuvar. *"Det är svårt att informera, för tror de man är inbrottstjuv hjälper inte all info i världen." "Vi stod och mätte ett högt staket mellan en parkering och ett koloniområde, då hörde vi att någon sa 'Nu får du kolla bilen, Rune, för de håller på att stjäla den.'" Trots risken att bli tagen för tjuv, kommenterade flera att man möts av positiva attityder när man inventerar i närheten av tätorter. *"I ett friluftsområde vid en stad, då fanns det ju inte markägare, och alla var positiva."**

Myndighetsmisstro

Det händer att markägare blir oroliga, och ser inventerarna som myndighetspersoner som granskar hur markägare sköter sina åtaganden, särskilt i förhållande till olika former av bidrag. Detta gäller speciellt ÅBO-inventeringen som är inriktad mot kulturlandskapet. *"När man presenterar NILS så säger man ju inte att man kommer från SLU." "När det är Naturvårdsverkets logga på bilen förknippas man med myndigheter, och man tror man ska styra upp hela Sverige." "Markägare är mer intresserade av vad man konkret gör, hur det drabbar dem." "Markägare är oroliga, de tror att det är EU-relaterat, att man kollar deras bidrag, eller att man kommer från Länsstyrelsen för att göra naturreservat av det. Man hänvisar till SLU, det lugnar. Man ligger lågt med naturvårdsverket." "När vi var i ett ÅBO uppe utanför Boden hägnade bonden in marken runt oss och släppte ut djur, vi antar att det var dels för att han var orolig för EU-stödet, dels för att försvåra för oss att arbeta om det går ung-tjurar där." "En person i Norrland var negativ, han kände sig hotad och trodde att vi skulle ta hans mark till reservat, och att jakträtten skulle ryka. Han ville nog att vi skulle dra, men vågade inte säga det". "När vi hittade markägaren hade han redan ringt Skogsstyrelsen, för han var rädd för reservat." "Man förstår att en del markägare blir misstänksamma. De har ju negativa erfarenheter av möten med myndigheter, reservats-rädsla. Man vill ha fin mark, men inte förlora bestämmanderätten om det blir reservat." "Man ska se det från brukarens sida och inte ha en överlägsen attityd. Det är ju deras mark, de är trötta på att det kommer folk hela tiden och säger att de ska göra det ena och det andra. Det påverkar ju deras ekonomi".*

Samer

En handfull gånger under intervjuerna nämndes samer. Någon har upplevt att de verkar ointresserade, och vid ett par tillfällen att de verkar negativt inställda av samma anledningar som markägare, det vill säga för att de uppfattar inventerarna som kontrollanter. *"Vi tyckte vi kunde åka båt med samer i stället för att flyga helikopter, för att gynna lokalt näringsliv. Så jag knackade på i en stuga i ett sameviste uppe vid Vietas. Farbrorn som öppnade sa att de kollar på fotbolls-VM, och tyckte vi gott kunde åka helikopter i stället". "Uppe i norr var samerna inte trevliga. För vi skulle paddla i nån sjö, och de ville varken hälsa, öppna bom eller hjälpa oss att få tag i båt".*

Utlänningar och allemansrätt

Ett par gånger nämndes att det kan bli missförstånd med utlänningar som har stugor, eftersom dessa inte har samma inställning till allemansrätt som svenskar. *"En dansk sommarstugeägare på Österlen var sur eftersom vi gick genom hans hage. Det var ju min tomt, tyckte han. Han var fortfarande sur efter snack, fick chefens e-post, men hörde inte av sig. Han var lite sur eftersom fjärlsnissarna varit där så ofta."*

Mer folk i söder

Flera påpekade att den stora skillnaden är att man inte stöter på så mycket folk i norra Sverige, snarare än skillnad attityder till inventerare i olika landsdelar. *"Man stöter ju på mer folk i söder, det ökar risken för att det ska bli jobbigt. I Dalarna såg vi inte någon person på hela rutor, och det är mycket låg sannolikhet att man stöter på markägare". "Det finns mer privat mark i söder. Man kanske luras att folk är grinigare där. På bolagsmark i norr skiter folk i vad man gör på bolagsmarken. Fast det verkar som om folk är trevligare i Norrland." "I Norrland tycker folk att det är kul att någon intresserar sig för dem. Kul att någon vet att vi finns, liksom." "I*

Norrland skrattar man mer och tycker att vi ju inte hittar något intressant ändå. De är inte aggressiva eller elaka, tycker bara det är löjligt. Det kan de ju få tycka."

Mer folk i jordbrukslandskapet

Det upplevdes inte att det är stora attitydskillnader beroende på markslag. Det är i jordbrukslandskapet och i ÄBO som man träffar på folk. ÄBO:n ligger ofta nära bostäder, och man är mer synlig där än inne i skogen. *"Nej, ÄBO-ägare har oftast varit trevliga. De är väl vana vid folk som kommer och inventerar." "I ÄBO:n tycker folk 'vad är ni för tomtar som går runt bland djuren?'. När man förklarar är det OK." "Folk är mer misstänksamma i ÄBO:n, det känns mer privat, man är ju också närmare hus i ÄBO:n."* Även om det inte generellt framkommer att det är någon skillnad mellan olika markslag (jordbruksmark – skogsmark), tillkommer det en viss problematik i mer tätbefolkade områden.

Konkreta exempel

När vi kom in på exempel på något positivt som hänt, nämnde flera att folk ofta är kunniga och intresserade, och oftare positiva än negativa. Samtidigt kommer man bättre ihåg de enstaka negativa händelserna än de positiva. Många svarade allmänt, och flera inventerare kunde över huvud taget inte komma på några konkreta händelser. *"I ÄBO:n vill folk skryta och berätta vad de har gjort med marken." "De flesta tycker att det är viktigt med miljöövervakning." "Folk frågar om andra saker, vill visa olika saker om naturen, något de har sett såsom en fjäril, mest insekter." "En del markägare är väldigt intresserade av inventeringen och av att restaurera sin mark. De vill ha tips på hur de ska göra för att få dit större mångfald, fjärilar, humlor."*

Har man problem i fält kan man ofta få svar på frågor eller få hjälp av personer i närheten, till exempel låna nyckel till vägbommar. Flera kommenterade att de lånat eka gratis eller blivit körda i båt. Man blir också erbjuden privata tjänster, såsom fika eller att låna utedasset. Ett par lag har fått låna stuga gratis. Det händer att markägare följer med och tittar på under inventeringen, inte för att övervaka utan av intresse. *"Jag har nästan bara positiva erfarenheter. En vecka efter att jag blev utskälld blev vi bjudna på kaffe och kaka. Den kvinnliga markägaren var glad att någon besökte hennes mark. Hon ville ha hjälp att röja bort enbuskar." "Man blir bjuden på fika någon gång per säsong. Kall cider och jordgubbar i trädgården. Man blir hämtad i kohagen till hembakat."*

NILS-programmet ger klara instruktioner om när man ska avbryta en inventering på grund av bostadshus och privat tomtmark. De flesta tyckte inte att närhet till hus är något problem när man inventerar, och det är oftast inga problem att man syns från en tomt. Oftast är tomtgränser tydligt markerade. Man går inte alltid strikt efter manualens regler, utan ibland slutar man inventera för att man känner att det helt klart är privat tomtmark, även om man enligt manualen skulle kunna fortsätta. Om man är osäker kan man ringa kontoret och tillsammans komma fram till om det är lämpligt att inventera eller inte. *"Nej, man vet ju vad man får och inte får göra. Jag promenerar på, klagar när så tar man det då. Jag ska göra ett jobb och kör på. Man får ta konflikter när de dyker upp, jag tänker inte så mycket på det." "Ibland är det knepigt, man försöker hålla sig på avstånd från hus. Vi har gått efter manual-gränser, tänker inte i allemansrättstermer, utan går efter känsla i första hand, i andra hand efter reglerna." "Vi har gått stenhårt på 40 meter från hus, ibland känns det ändå lite pinsamt." "Men det var lustigt att ytor som uppenbart fanns nära hus borde tagits bort vid förra drevet. När yta låg på tomt, och vi undrade varför de inventerade förra gången." "Det största problemet är att över huvud taget vara där. Knepigt om man inte vet hur nära huset man är. Man måste smyga fram och mäta hur många meter därifrån det är, för att se om det ligger tillräckligt långt bort för att inventera. Man mäter för att ha ryggen fri, inte för att döma till ens fördel."*

Ett problem med bostäder på landet är att det kan finnas lösgående hundar. Detta är främst ett säkerhetsproblem, men tas med här eftersom det togs upp några gånger under intervjuerna, och det påverkar hur man tolkar inventering i relation till närhet till bostäder. *"Jag blev ivägjagad av en arg hund när gång. Inte påbussat, utan frigående vid gård." "En provyta utgick på grund av ilsken pitbull på landet."*

Otrevliga möten

Några inventerare har råkat ut för situationer som de upplevt som otrevliga. Först några kortare citat: *"En markägare var till exempel negativ, för Greenpeace hade varit och stökat till en skogsavverkning i närheten." "En bonde på Kristianstadslätten blev sur när vi stod i hans hage, för tidigare hade någon kastat sten på hans djur. Han var mycket upprörd tills vi hade förklarar inventeringen. Det var bra att en av oss hade ett gammalt*

NILS-ID-kort. "Man tror vi mäter buller eller är vägkontrollanter." "En man var misstänksam och trodde vi gick med metalldetektor för att plundra gravfält." "Nån snubbe cyklade efter oss en hel dag för att kolla." "På Öland fick vi inte inventera över huvud taget, vi blev utkastade och stack, hänvisade till chefen." "Vi hade nybörjarotur med en arg markägare. Han ringde och var mycket upprörd. Vi hade parkerat bra, inte i vägen, men han var allmänt upprörd och sa att det var olagligt det vi höll på med. Vi två var ju oerfarna, och sedan var vi oroliga resten av säsongen. Men sedan förstod vi att det var ett undantag." "Vi hade dålig mobiltäckning, och markägaren var väldigt arg för bilen stod på hans mark. Det fanns ingen skylt eller bom." "Det enda negativa var när vi hade kört in på en privat väg. Markägaren var sur och hade velat bli informerad av ledningen. Vi skulle stannat bilen vid någon gräns som var svår att avgöra. Det stod Privat Väg med en rund förbudsskylt. Han tinade inte upp så mycket. Han ringde numret som stod på bilen, och kom och pratade med oss sista dan. Han sa inte första dagen på telefon vad som gällde, utan först sista dan. Att han ville bli informerad, och att man inte får köra på privata vägar. Han förhörde oss om arbetsuppgifterna. Vi hänvisade till chefen."

Nu följer två tillfällen som visar att det kan bli problem även ute i skogen. "En markägare kom ut i skogen när vi gjorde tester på slutet. Markägaren kom och var ilsken på profiler i skogen. Vi kan ju inte stå tillsvars för hur inventeringen utförs. Vi hänvisade till chefen och reglementet. Svårare med luddiga gränser om man får vara där och arbeta eller inte." "En aluminiumprofil gjorde så att däckets på en skogsmaskin gick sönder. Markägaren var mycket förbannad för att vi inte informerade om inventeringen. Han hade ringt runt och frågat lantmäteriet och länsstyrelsen. Han tyckte att man ska informera direkt eller i dagspress."

Under fältsäsongen 2008 blev två lag inlåsta med vägbommar under arbetet, vilket ju visar på faran i att köra förbi öppna bommar. "Vi blev inlåsta av markägaren, som hotade med att bland annat stämma oss. Vi bestämde oss för att lämna så fort som möjligt, även om vi ändå precis var klara. Markägaren talade mycket aggressivt med oss i telefon. Vi sa till honom att ringa kontoret, och han gjorde väl det. Vi hann ut, eftersom en arrendator gav oss kod att komma ut. Ägaren hade hunnit låsa bommarna. Det var otäckt. Det påverkade oss mycket, efter det drog vi oss för att prata med folk tills vi kom norrut och började komma över det som hänt. Jag har aldrig varit rädd i skogen i Norrland, aldrig problem med markägare, och så händer det här i söder. Jag blev förvånad. Jag måste säga att det är första gången jag ifrågasatte mitt val av yrke."

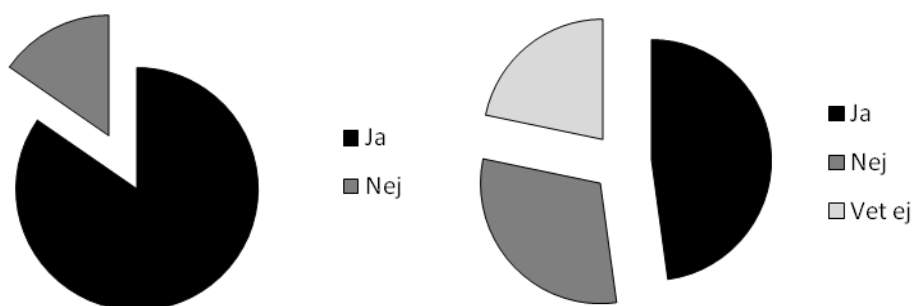
En obehaglig incident var när en fjärilsinventerare misstänkte att någon bjöd på droger. "Jag blev bjuden på nässelté. Det var lite obehagligt, jag gillade inte téet, och sa att jag var tvungen att jobba vidare. Jag blev lite snurrig av téet, och bestämde mig för att inte ta emot något från någon. Jag kunde inte utsluta att de stoppat något i téet."

Det sista exemplet har inte med allemansrätten att göra, men det kan ändå vara bra att tänka på att man ska vara försiktig med tamdjur. "Vi blev jagade av ungtjurar och fick hoppa upp på stora stenar. Jag såg att de böjde ned hornen för att stänga just som min arbetskamrat kom upp på sin sten". "En gång kom ungtjurar och körde bort oss. De var orevliga, vi fick stå på stora stenar tills de stuckit. Man blir försiktigare efteråt."

PRESENTATION AV NILS

Att presentera NILS i fält

De flesta tyckte att man blir trevligt bemött när man presenterar NILS-programmet i fält. Många är nyfikna och frågar, andra är inte så intresserade. Man brukar anpassa nivån till intresset. Någon kommenterade att man är osäker den första säsongen, och att det därför är bra med kontinuitet mellan säsongerna. Någon annan lade till att man snabbt lär sig. Erfarenheter från att tala med folk under tidigare inventeringar kommer till användning även i NILS. "Jag drar mig för det, men när jag väl presenterar är det ganska roligt." "Det skulle väl kunna vara svårt om det blir problem, och helt annorlunda om jag råkat ut för någon arg person. Vi har ju instruktioner att överlämna visikort, så jag hade nog försökt köra med det, annars om det inte gått skulle man väl försökt sticka."

Figur 2 A (vänster) och B (höger). Inventerarens svar på frågorna: "Finns det någon skillnad mellan olika landsdelar i hur folk reagerar på dig när du inventerar?" (A), respektive " Finns det någon skillnad mellan markslag i hur folk reagerar på dig när du inventerar?" (B). Se bilagan.

Jag informerar gärna

Flera inventerare söker aktivt upp och informerar innan de börjar arbeta, speciellt i ÄBO och i närheten av boningshus. Detta för att inte väcka misstänksamhet, och för att få reda på tips som rör arbetet, såsom vägar och bommar. "Vi gav rak information, vi ringde oftast på, det gällde mest under uppstarten i söder. I mer än hälften av fallen visste de redan om inventeringen eftersom fjärilsgubbarna redan hade varit där, eller så kommer de ihåg inventeringen för fem år sedan. Vi presenterade vårt jobb och lämnade över NILS-foldrar." "Min åsikt är att man alltid ska hälsa och presentera sig, även om det tar tid. Jag sökte upp alla. Men vi gör mycket olika, och jag vet inte vad som är rätt eller fel." "Jag skulle vilja att folk presenterar sig, och anstränger sig att prata med markägare." "Man får välja om man ska presentera sig eller ligga lågt för att slippa tjafs i onödan. Folk gillar inte när man smyger, och inte säger till om det har funnits möjlighet." "Det slutar alltid med att de är skitnöjda."

Jag smyger hellre

Flera inventerare hoppar gärna över presentationer om det går. Man letar inte aktivt upp markägare eller närboende, utan nöjer sig helt enkelt med att informera om man blir aktivt uppsökt. Några kommenterade att de gärna parkerar i skymundan och väljer vägar så man slipper köra förbi nära hus, och avböjer inbjudan till att fika. Det verkar som om en del inventerare till och med aktivt smyger för att inte bli upptäckta. "Tidigare körde jag upp på gårdsplanen, nu parkerar jag mer i skymundan, föredrar att inte prata med markägare. Det är inte så kul, enklast att slippa. Det känns som ett moment man gärna hoppar över." "Folk får väl komma och fråga om de vill veta." "Vi blev sällan bjudna på något. Vi ville inte snacka så mycket. Vi träffar sällan intressanta människor, har inte varit och fikar, men fått kakor och stått och pratar någon gång." "Man pratar tyst om det är folk i närheten, så de inte upptäcker en."

Att arbeta under uppsikt

De flesta har varit med om att markägare följt med under arbetet, endast en handfull saknar erfarenheter av detta. Flera känner inte att det påverkar arbetet, mer än att det tar tid att samtala. Någon gång är det svårt att koncentrera sig. *"Man får säga till att man måste jobba, men de är ju inte insatta i metodik. Vi gör ju ingen åverkan."* *"Folk vet ju inte vad det är för fjärlar, så vi kan ta kollekt utan att störa."* *"Nån närboende gick med nån transekt och kollade. Jag gick om transekten i det fallet, för det blev inte bra när det gick en person med. Vi pratade ju, och var okoncentrerade."* Vid enstaka tillfällen kan också uppmärksamheten få mer direkta konsekvenser än på koncentrationen i inventeringsarbetet. *"Vi blev i och för sig iväg-jagade, annars inte."*

På frågan om man ändrar metodik när man blir observerad under arbetet, svarade flera bas-nissar att man är försiktig med att borra i träd och att färgmarkera. Någon påpekade att man inte går tillbaka senare för att borra i efterhand. Ett par personer nämnde att man blir mer försiktig med att gå över vall eller nysådda åkrar när man är observerad. *"Man ändrar inget förutom borring. Resten är ju bara springa runt och knappa."*

Tidsödande prat

En anledning att inte ta kontakt är att det tar tid, och man upplever att det huvudsakliga arbetet blir lidande. *"Är man nära hus tar man kontakt, annars inte. Ofta pratar folk på och man måste avbryta och säga att man ska jobba."* *"Man kan hamna i diskussioner om jordbrukspolitiken som kan vara tidsödande."* *"Det tar inte tid och är inte belastande. Blarrar de för mycket får man avstyra vänligt."*

Presentation för markägare

Det märks att inventerarna ser det som viktigt att presentera programmet för markägare. *"Man lyfter fram att det kommer till nytta, att forskare använder sig av data. I betesmark att vi tar fram underlag till regeringen, för att få pengar från EU."* *"Man blir mer försiktig med vad man säger när det är markägare man pratar med, väger mer orden. Man tänker igenom även om man inte undanhåller."* *"Man måste förklara pedagogiskt. Det är ofta svårt att prata med markägare. Man lägger ned mycket tid för att hitta markägare för lite resultat, det är dålig effektivitet."*

Presentation vid bostadshus

Vid arbete nära bostadshus väljer flera att aktivt söka upp människor och presentera sig. *"Är man nära bostäder pratar man alltid. Man inventerar men snackar innan för att undvika problem."* *"Nej, några områden låg precis vid hus. Vi knallar på ända upp till husen. Om nån är intresserad presenterar man sig, annars kör man på. Vi har ju info-blad."*

Hur laget sköter presentationen

Bas-nissarna jobbar två och två. Oftast delar man inte upp presentationen, utan båda inventerarna informerar, eller så blir det som det faller sig. *"Det är lätt att bestämma, bra att jobba med en pratglad, så slipper man tala själv."* *"Det blir som det blir, den mest blarriga pratar."* *"Det är olika, ibland är det enkelt och båda pratar. Kommer det en markägare går bara en fram, för att tagga ner."*

INVENTERARE OCH ALLEMANSRÄTTEN

Figur 3 A (vänster), B (mitten) och C (höger). Inventerares svar på frågorna: "Ser du några problem med allemansrätten i samband med fältinventering i NILS-programmet?" (A), "Händer det att du ändrar inventeringsmetodik p.g.a. markägares närvaro?" (B), respektive "Är närhet till bostäder något problem i samband med allemansrätten när du inventerar?" (C). Se bilagan.

Allemansrätten tas för given

Hur ser man som inventerare på att inventera i förhållande till allemansrätten? De flesta hade inte reflekterat över frågan, utan tog för givet att fältinventeringar omfattas av allemansrätten, att den är grunden till att man över huvud taget kan inventera. Man hänvisade till en specifikt svensk mentalitet att alla får röra sig ute i naturen. När man stöter på problem, kan det bero på att markägare inte vet hur allomfattande allemansrätten egentligen är. Någon kommenterade att allemansrätten inte har varit något problem under inventeringen. "Jag ser ingen skillnad som privatperson och som myndighetsperson när jag är ute och inventerar." "Jag utgår ifrån att vi har allemansrätten i ryggen, eftersom det är sagt så. Om det kommer nån och ifrågasätter så är jag medveten om att det inte är lag, så då står jag inte på min rätt, och skulle inte direkt hänvisa till allemansrätten." "Är allemansrätten något problem? Nej, jag har faktiskt inte upplevt det som det förrän i år, tidigare har det gått smidigt. Även om nån här och där tycker att man gör dumheter. Man har känt som att det här är en skog, väg, den får vi gå på, om man inte går över odlad gröda kan ingen klaga."

Gäller verkligen allemansrätten?

Flera inventerare har tänkt på allemansrätten i förhållande till deras roll som myndighetspersoner på privat mark. Olika tankar och frågor dyker upp. Ett par personer arbetar numera på andra myndigheter, och har i det arbetet haft anledning att fundera över allemansrätten. "För att kunna inventera är allemansrätten en förutsättning. Vi lyder väl under allemansrätt utan andra befogenheter? Vi har väl inga speciella förordnanden?" "Jag ser privat mark som lägre prioriterat än det allmänna bästa, så det är inget problem för mig." "Allemansrätten kanske mer kopplas till privatpersoner som lallar i skogen, men vi måste ju följa den." "När man lägger upp en sådan här inventeringsundersökning måste rättsläget vara utrett och klart, annars kan man undra vilken professionalitet som råder." "Syftet med allemansrätten är väl inte forskning på all mark i Sverige? Gäller över huvud taget allemansrätten? Man kan använda den i det här syftet, men den skapades inte därför." "Man ska kanske inte rota, för man kanske upptäcker att man inte får."

Pinsamt att tränga sig på

För flera inventerare är det pinsamt och otrevligt att känna att man tränger sig på. Även om man anser att allemansrätten i och för sig ger en tillträde till marken, kan det ändå upplevas som obehagligt. Det kan gälla i betesmark med djur, eller att arbeta i närheten av bostäder. "Man går ju inte in i hage med djur utan att fråga, det är självklart. Jag tycker inte man ska göra det, det är ju inte allemansrätt, men respekt för djur och djurägare." "Ibland när man ska inventera en väg mellan två hus känner man att det är privat och konstigt, fånigt, att man står mitt på deras väg och inventerar." "ÅBO känns ibland pinsamt. Men linjer kan bli jobbigare, man försöker springa runt, det verkar skumt, i ett ÅBO är man ju i alla fall innanför staketgränserna. På linjer springer man i buskarna runt en tomt som om man döljer något. Det beror mycket på hur det ser ut." "Det är

enkelt och OK att inventera enligt riktlinjerna, men ibland känns det obehagligt lite innan NILS-gränsen. Sommarstugor har ibland en otydlig gräns, och man vet inte om det är permanent, eller större än 40 meter. Strandtomter kan vara kluriga, naturtomter och samebyar med naturtomter."

Hagar och tamdjur

De flesta tyckte inte det är något problem att förhålla sig till tamdjur. Enligt allemansrätten får man gå in till djur, och det man bedömer är sin egen säkerhet och att inte störa djuren. *"Det jag har upplevt är att hästfolk är mer kinkiga än fårägare, lite hispigare. De kör inte bort en, men de ogillar mer. Kohagar är helt OK. Det är ju jag som blir stängad, korna tycker bara det är kul."*

Några inventerare upplever problem med hagar, antingen att man är osäker på allemansrätten, eller att man känner sig ovälkommen. När det finns tamdjur där man ska inventera, försöker en del inventerare aktivt söka upp markägare och presentera sig. Ett konkret problem är att kor kan äta upp träpinnarna som används för markering. *"Kossor slickar i sig den röda färgen från färgmarkeringarna, folk blir kanske sura på att de går omkring med röda mular."* "Är det hus i närheten går man dit och frågar om kossorna är snälla. Man ber inte om lov, utan frågar om djuren är snälla. Då säger de att man har en ilsken tjur där och där." "Jag vet att jag får lov att gå igenom en hage med betande djur, men jag vet också att jag inte får störa dem. Jag skulle tycka det var jättekonstigt om nån gick i min privata hästhage. Men jag försöker ju prata med markägaren först, kolla om djuren är farliga. På nåt ställe avbröt jag p g a stissiga djur, ilska."

Bommar och skyltar

Man kan förhålla sig på olika sätt till bommar och förbudsskyltar. Det kan bero på omgivningen och på var i landet man befinner sig. Tidigare negativa erfarenheter gör att man blir mer försiktig. Det dök upp många tankar kring hur man ser på sitt arbete och vilka regler man tror gäller. En del inventerare har inte stött på vare sig bommar eller förbudsskyltar. Någon påpekar att problem med privata vägar och vägbommar blir färre i framtiden, eftersom man får information om hur man löst problemen under tidigare drev. Under intervjuerna talade vi om incidenter då inventerare som blivit inlåsta av vägbommar under säsongen 2008, det kan ha påverkat svaren på den här frågan. *"Vi har inte lånat nyckel någon gång under sex inventeringsår."*

Flera inventerare upplever inte bommar och förbudsskyltar som problem. Om man riskerar att bli instängd när en bom är öppen kör man helt enkelt inte in. Ofta är det enkelt att ta alternativa vägar. Man kan sätta en lapp vid bommen där man förklarar sitt ärende och skriver telefonnummer, och ibland står skyltar var man kan hämta nyckel. *"Man betar sig annorlunda i norr, där är det ju bolagsmark. I norr kan man lyfta en olåst bom och köra in, i syd är man mer försiktig. Är bommen öppen så gissar man. Jag har aldrig blivit inlåst, kanske tur."* "Vi stötte inte på många bommar. Nån gång körde vi förbi bom, den stängdes, vi körde ut från andra hållet. Jag har inte förstått att man inte får köra om det finns en öppen bom, vi har stannat om det varit stängt." "Det är en avvägning. Om det är en öppen bom i ingenstans kör man ändå, men inte om det är folk i krokarna. Bommar är få, det finns ju så mycket vägar, man kan ta annan väg, det är inga problem. En skylt med att allmän väg upphör, där är det väl mer på egen risk, jag antar att det inte är förbjudet."

Ibland kan däremot bommar orsaka problem. Man måste ta ställning till risken att bli inlåst om man kör förbi bommen. Det kan vara tidsödande att försöka få tag på nyckel till låst bom. *"Ja, bommar är ett problem. Vi körde aldrig in vid bommar innan vi blev inlåsta. När vi skulle inventera på ett annat ställe där vi blivit inlåsta och hotade tidigare, hoppade vi över flera provytor, för det var för nära markägaren. Kontoret informerade."* "Vi hade nästan inte alls nåt sådant. Vi hade en bom, och gjorde en avvägning. Vi valde att ställa bilen utanför bommen. Hade vi fixat bomnyckel hade vi kunnat komma ett par km närmare, men ides inte. Hade aldrig öppna bommar. Förbudsskyltar hade vi inte." "Bom... Jag vill inte bli inlåst, även om jag kan råka bli inlåst utan att någon låser med avsikt. När man pratar är det inga problem, men det är svårt att veta vart man ska åka för bomnyckel. Snabbare att gå rätt långt." "Bommar kan vara joxiga. Oftast ser man inte vem man ska vända sig till, man måste fråga nån som bor i närheten, tidsödande. Otydligt hur man ska göra med skyltar, ibland kör man ändå, vi åker ändå, och möter vi nån snackar vi. Är det en bom och en skylt med privat väg så försöker vi inte ens." "Innan vi stötte på en ilsken markägare chansade vi och åkte igenom öppna bommar, sedan slutade vi med det."

En del inventerare är osäkra på hur man ska tolka förbudsskyltar. Det finns flera olika skyltar, och man vet inte vilka man har rätt att köra förbi. Kör man inte förbi skylten, innebär detta att man kan få gå till fots för att nå arbetsplatsen. *"Vägsskyltar, efter incidenten är jag försiktig med att åka förbi skyltar med privat väg."* "Nån har

sagt att sådana skyltar sätts upp utan laglig rätt för att få vara i fred, men vi har ju ärende. Hur ska man veta det?" "Vägar, vilka får man köra på? Annars vet jag att man får gå var som helst." "Jag kör förbi skyltar med privat väg, men är lite mer försiktig med 'ej obehöriga motorfordon'."

Tuta och kör

Många inventerare kör igenom öppna bommar och skyltar som har till syfte att begränsa biltrafik. Flera nämner att det är den enklaste utvägen för att arbetet ska flyta på snabbt. Man tror sig veta att skyltar egentligen inte är lagliga, eller så bryr man sig helt enkelt inte om dem, trots att man är medveten om att man egentligen inte vet vad som gäller. "Nej, vi bara kör oavsett om det står motortrafikförbjuden. Är bommen öppen kör man ju in". "En skylt med trafikförbjuden eller privat väg, det bryr jag mig inte om. Jag vet inte om jag har allmänt tillstånd, men anledningen är att man inte vill ha en massa folk där, man vill mota några, men är det en arbetsuppgift brukar folk inte tycka det är konstigt att man åker där. Ibland tycker folk t o m att man kan köra in utan att fråga. Jag skiter ofta i förbudsskyltar." "Bommar inne i skogar ser ut som de är öppna för evigt, kanske stängs på vintern." "Ibland står det privat väg, det är ju inget förbud, ingen lag. Allemansrätten gäller ändå. Ibland har man såna skyltar för att man vill stävja för mycket trafik, skylten gäller inte juridiskt vad jag har förstått."

I Kronans tjänst

Flera inventerare menade att man på något sätt står över allemansrätten, till exempel angående förbud mot motortrafik på skogsvägar. Det kan vara för att man rent allmänt har ett ärende, eller eftersom man är ute i tjänsten. "Man ångar på ändå, vi är ju på uppdrag." "Man kör på, man känner sig behörig, även om det finns en skylt, bra fråga. Man kör där man behöver, skiter i skyltar. Är det en öppen bom kör man ofta in." "Har man statligt uppdrag har man tillträde till marker som andra inte har, man är immun, man har ju ett uppdrag utanför svamplockning." "Man är ju i kronans tjänst. Kanske man får köra på privata vägar, allemansrätten kanske är vidare. Är man behörig trafik?"

Knepigt i fjärilsinventeringen

För fjärilsinventerare innebär inte allemansrätten problem för arbetet. Tre personer talade om olika aspekter på att markera transekter med pinnar. Någon nämnde att om transekten går rakt över ett stängsel kan det vara svårt att gå över utan att råka förstöra. "Nej, hela grejen med allemansrätten med avseende på inventeringen, det finns inga överträdelser man kan göra. Vi borrar ju inte, till exempel. Tar inte kollekt, sover inte i tält... Det är få moment som kan skapa problem, men markägare som inte tycker att folk ska gå där, det har han fått om bakfoten, att man inte får gå på mark. Vi har rätt att gå på mark enligt allemansrätten." "Nej, möjligen pinnarna, då. Det känns konstigt att sätta ut sprayade pinnar utan att säga till. Ska det bli väg här, eller?"

I vissa fall samlar fjärilsinventerare in exemplar för senare artbestämning. Om man har sådant insamlings-tillstånd och i så fall var de gäller är inte helt klarlagt. Bas-nissar kan anpassa inventeringstillfället så att man inte inventerar i naturreservat när det är tillträdesförbud. Detta är svårare för fjärilsinventerare, eftersom de ska besöka samma ÄBO flera gånger utspritt under en säsong. "Det är OK att ta enstaka exemplar, utom på fridlysta arter, men på reservat där har vi ju inte tillstånd, vi har ju samma tillstånd som bas-NILS. Ibland har man inte tillstånd i reservat, för det behövs inte, man går ändå. Men för oss måste vi ibland knalla in i fågelskyddsområden när man inte får."

Knepigt för bas-nissar

De konkreta moment som flera tog upp är att borra, färgmärka och sätta profiler. En inventerare nämnde fotografering i militärområden. Någon kom inte ihåg om det fanns oklara moment, vilket innebär att den personen inte borde ha haft stora problem. Någon annan tyckte inte vare sig borring eller färgmärkning var några problem. "Jag kommer inte ihåg, ibland konsulterade jag handboken, kommer inte ihåg." "Jag såg aldrig de här sakerna som problem, varken borr eller färgmärkning. Jag tyckte man kan måla i ÄBO ordentligt, tar inte så stor hänsyn." "På skjutfält får man söka tillstånd, och inte fotografera. Det är oklart om man får fota eller inte, och kontoret tyckte man skulle ta kort, även om man inte fick på skjutfält. Oklara manual-direktiv." "Spreja, när ska man göra det? Det är ju inte snyggt. När är de olämpligt att göra det? När ska man spreja?"

Det verkar råda relativt stor enighet kring tanken att vi egentligen inte har tillstånd att borra efter trädålder. *"Det är provocerande att borra i värdefulla träd. Ibland hinner man inte gömma borret, eller så har man det synligt i bakluckan. Har jag förstått det rätt får vi bara borra i naturreservat, där har vi tillstånd från Länsstyrelserna."* *"Skogsägare brukar normalt ställa upp på att man samlar in skogsdata, de får ju nytta av det."* *"Det finns ingen att fråga om man gör åverkan. Det är olustigt att borra om man inte är mitt i skogen. Om det är nära bebyggelse känns det inte OK. Rent pinsamt om man blir ertappad. Markägaren kan ta väldigt illa vid sig."*

Färgmärkning och profiler nämndes också som problem, även om de inte är så allvarliga som att borra. Tvekan inför färgmärkning är av estetiska orsaker, och varken färgmärkning eller profiler bör inte påverka markägaren ekonomiskt. *"Märkning, det vill man göra diskret om det är nära hus. Löv och gräs försvinner på vintern, då syns märkningar."* *"Man ska göra diskreta färgfläckar, de ska ses men vara dolda. Man får inte spraya hur som helst."* *"Kanske profiler är problem, men de sätter man ju inte i ÅBO, det var ute i skogen, ju."* *"Måla prickar och sätta profil är kanske inte helt förenliga med allemansrätten."*

INSTRUKTIONER

Har vi regler?

Många inventerare är osäkra på vilka regler som gäller i förhållande till allemansrätten. Anledningar kan vara att man inte fått tillräcklig information, att man inte brytt sig om att komma ihåg eller ta till sig information som kanske getts, eller att man anar att inventeringens legala status är oklar. För en del inventerare är detta ett problem, för andra spelar det inte någon roll. *"Vet inte. Har vi regler? Det står säkert i manualen, men vi har inte pratat om det."* *"Det står inte mycket, även om jag inte lusläst manualen, det kan absolut stå mer."* *"Ledningen, vad vill de? Eller är det upp till mig om jag ska följa lagar eller inte?"* *"Allemansrättsliga problem har vi ju inte läst om alls. Det står vad vi ska göra, vi utgår från att det är OK."*

Rimliga regler

Då och då under intervjuerna kommenterades att regler ska vara rimliga och flexibla, och att det inte går att förutsäga alla problem eller att i förväg kunna ge svar på alla frågor som dyker upp. *"Djur och vägar kan vara problem. Ibland hoppar man över vägar som inte är motorvägar, för att de är för trafikerade och har viltstängsel. Ilskna tjurar ger sig. Jag vet inte vad som står, man använder sunt förnuft, ungefär som på fritiden."* *"Det kan vara olika från person till person, är man van vid djur eller att tala med folk behöver man inte detaljregler."* *"Så mycket kan hända att man inte kan gå igenom allt i förväg. Sunt förnuft behövs, utan det kvittar utbildning."*

Informella regler

Efter ett par års inventering hittar man ett sätt att arbeta på som passar en personligen, vilket man sedan överför till nya inventerare man arbetar tillsammans med. Detta kan leda till att olika inventerare har olika policy, utan egentligt genomtänkt stöd. Det kan vara så att arbetsmetoderna därför skiljer sig mer och mer allt eftersom inventeringen fortsätter. *"Jag lutar mig mot min kollega som har mer erfarenhet."* *"Allmänt får man använda sunt förnuft. Jag har ingen koll på reglerna, det beror på vem man jobbar med, vi är så olika, olika hästvana, till exempel."* *"Det är olika beroende på vem man jobbar med. Några säger alltid att man ska leta reda på markägare, andra går bara in."* *"Det är svårt för nya att fråga gamla inventerare, eftersom alla gör olika."* *"Man är nog lite slarvig, det står ju tydligt avstånd från hus etc, så bedömer man i fält och höftar."* *"Enligt arbetsmiljöhäftet ska vi inte ens gå in i hage med tjur. Men ser tjuren snäll ut går man in, dum regel eftersom alla gör det i praktiken. Bra om det står saker som ska gälla!"*

Ideal-nissen

Några kommentarer behandlar att det beror på inventeraren hur man blir bemött. Det kan gälla kön, ålder eller pondus. Man kan tänka sig att man själv har en fördel, eller att andra inventerare har det lättare än en själv. Samma egenskap kan både vändas till en fördel och till en nackdel. *"Svaren säger mer om personerna som inventerar än om andra man stöter på. Det beror på inventerarens approach. Nån som är gladare och trevligare än jag får mer positiv feedback."* *"Det känns som det beror på hur man är själv, jag har aldrig råkat ut för sura typer själv."* *"Ett ID-kort ger unga inventerare större pondus. Man är inte ute på grupparbete i skolan..."* (ung kvinna). *"Jag och den andra unga tjejen ser väl inte så misstänksamma ut."* *"Tjejer har mer problem med argsinta. Är man större och tuffare får man det lugnare"* (medelålders man).

De där andra inventerarna

Några fjärilsinventerare tog upp att de fått negativa kommentarer angående hur bas-nissar betett sig ute i fält, och i något fall tvärt om. Eftersom fler bas-nissar än fjärilsinventerare deltog i studien, förstärker det intrycket att det snarare är fjärilsinventerare som har negativa erfarenheter av hur allmänheten upplever att bas-nissar betar sig än tvärt om. Eftersom de olika inventerargrupperna inte haft mycket kontakt med varandra, och inte känner varandra personligen, kan det ta emot att förklara den andres arbete. Det verkar som det snarare är fjärilsinventerare som har som vana att försöka presentera sig. Eftersom bas-nissar jobbar i så många olika miljöer, väljer man kanske att arbeta på likartat sätt överallt, och inte någonstans aktivt söka upp markägare eller närboende. Dessutom är fjärilsinventerarna på samma plats tre gånger under en säsong. Då kan det kännas mer

relevant att presentera sig än, om man som bas-nissarna bara är på samma plats under kortare tid än en dag. "Nån bonde blev sur för prickar i hagen av fjärilssnubbarna." "I en glänta i ett sommarstugeområde på en liten ö undrade folk om de fick flytta de blå pinnarna som nån satt ut här och där i kanten av gläntan..." "Markägare har gnällt på fjärilsinventerare som inte presenterar sig... Inte direkt, men antytt." "Vi har samma bilar som bas-nissarna. Jag presenterade mig, de sa att jag varit där innan. Det är otrevligt att man kör fram och inte presenterar sig, fast det var bas-nissar. Markägaren tyckte det var ohyfsat att bas-nissarna inte hälsar. Jag blev arg, man kan lägga tiden på att hälsa." "Jag reagerade flera gånger på att markägare sa att de i bas-NILS inventerat utan att presentera sig eller parkerat olämpligt. Nån annan fjärilsniss har råkat ut för samma sak."

Information och tillstånd

Inventerarna är klädda i västar med NILS logo, och en del använder kepsar med logo. På bilarna finns skyltar som på en rad presenterar programmet, och där står också telefonnummer till inventerarna samt till kontoret. Det finns broschyrer som presenterar NILS-programmet att dela ut, samt ett generellt NILS-visitkort. Det är stor spridning både på hur man använder det material man har att dela ut, och hur man ser på materialet. För flera inventerare är dock inte informationsmaterial en viktig fråga. "En del delar ut många broschyrer, en del knappast några alls." "Bra med skylt på bilen, broschyren, visitkort, västar, kepsar." "Papper gör att man verkar professionell. Det är bra att ha broschyr när man går fram till någon." "Man använder broschyr när folk är intresserade eller misstänksamma." "Vi hade tillräckligt med broschyrer och förtryckta grejer. Det ser seriöst ut, är bra att ha. Keps o väst är lite uniformslänkande, ser seriöst ut." "Men ger sig nån fan på att man inte ska vara där spelar inte papper nån roll." "Vi har tillräckligt. Jag har ju ansträngt mig att prata, då behövs inte broschyr så mycket."

De flesta tycker att broschyren är bra, ett par personer att den borde omarbetas. "Info-bladet är väl inte så kul. Det känns inte så värst tungt, behöver omarbetas. Jag lämnar sällan ut det, bara om någon är riktigt intresserad. Föråldrat. Lägg till habitatinventering, fjärilsinventering..." "Jag delar framför allt ut broschyren till markägare och intresserade. Det vore bra med ett dokument som beskriver vår auktoritet som inventerare. Att vi inte är scouter utan statliga tjänstemän. Markägare kan ju ha haft problem med myndigheter. Det kan kanske i alla fall vara skönt för inventeraren men det kanske snarare hör till utbildningen, att man ska veta ens rättigheter. I vad bottnar rättigheterna, information om detta tycker jag hade känts bra. Finns det något annat att hänvisa till?" "Sticker man papper i handen på folk blir de glada, oavsett vad som står i det. Väldigt få jublar över broschyren, tar snarare emot artigt. Lägg inte resurser på sådant. Nej."

Länsstyrelserna ger generella tillstånd att inventera i naturreservat och nationalparker. "Tillstånden har varit halv-aktuella, som inventeringstillstånden i reservat. Det tog så lång tid med svar från länsstyrelsen, att vi körde utan svar."

Det första året hade alla inventerare personliga NILS-ID-kort med foto. Flera påtalar att det skulle vara bra med ID-kort, någon att det är onödigt. "Hade vi haft ID och tillstånd hade vi känt oss kaxigare, då hade det inte varit en gråzon med tolkning." "ID-kort gör att det ser seriöst ut när man får problem, man jobbar för ett stort SLU-program. En del vill se ID-kort." "När vi hade ID-kort var det sällan vi använde dem."

Stöd vid problem

Detta är den punkt man är mest överens om, att man känner gott stöd från ledningen. Man kan höra av sig till kontoret med frågor och hänvisa till ledningen vid problem. Ledningen kan också hjälpa till vid praktiska detaljer, såsom att leta reda på telefonnummer så att man kan hitta bomnycklar. De som haft konkreta problem under säsongen är nöjda med det stöd de fått. "Man är ju själv, men man har väl stöd, man kan fråga om rådgivning." "Det har inte varit något problem. Jag känner att vi har stöd. Vi ska inte inleda oss i diskussion enligt direktiv, utan hänvisa till kontoret." "Jag tycker man som inventerare har order uppifrån. Om de ifrågasätter order försvarar man, men inte i all evighet, utan skönt att kunna hänvisa till chefen, om det blir problem, och markägaren får prata med chefen. Då får alla markägare samma svar."

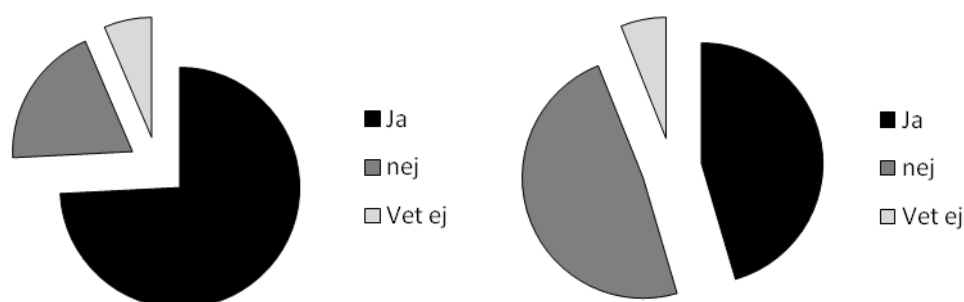
Ett par kommentarer berör problemet att man trots allt är utelämnade till sig själva när man är ute och arbetar. "Tillräckligt stöd från ledningen? Jag vet inte. När man står i skogen är man ju själv. De kan ofta inte ringa direkt när man hör av sig och vill ha stöd direkt, vi är ju utlämnade vid fara..." "Jag känner tillräckligt stöd. Samtidigt vet man inte riktigt vad projektledningen säger, om de lovar saker. Eller vilka befogenheter vi har att säga saker, vi behöver ramar kring detta, för vi är ju myndighetspersoner som mäter på folks mark."

Förberedelser och uppföljning

Några kommentarer rörde förberedelser och uppföljning. Det gällde både för markägare och för inventerare. Då och då vill markägare ha information, både inför inventeringen och i efterhand, vad man hittat. Det är svårt rent logistiskt att informera i förväg. En grund i NILS-programmet är att man inte gärna ska informera om exakt var man inventerar, för att markägare inte ska särbehandla just det området. Eftersom man inventerar ett litet slumpvis utlagt område, säger resultatet från just det området inte något om området man befinner sig i. Detta gör att konkret information till markägare om vad man hittat på just dennes mark inte är relevant. *"Det hade varit bra om det gick ut information innan, fast det påverkar ju markägarna innan." "Det är svårt att veta innan man åker ut om det finns vägbommar, men svårt få fram data, och få fram vem som äger marken, mycket svårt logistiskt." "Man kan t.ex. samla in e-post-adresser, och skicka ut allmän information efter säsong." "Flera ville ha data om deras marker. De som är extra intresserade och frågar etc., man kan kanske plocka upp dem och ge dem data, eller i alla fall ge dem allmänna NILS-data, även om det inte blir specifikt om deras mark. En sådan folder skickas till dem vars mark man varit på."*

En del inventerare har före eller efter NILS haft andra liknande arbeten, till exempel på Länsstyrelser eller Riksskogstaxeringen. Andra är privata markägare. Allmänna svar speglar ju också erfarenheter därifrån. Den här rapporten fokuserar sig på kommentarer och erfarenheter inom NILS. *"Jobbar man på länsstyrelsen är det mer fika, prat, framförhållning och hyfs."*

INFORMATION OCH UTBILDNING

Figur 4 A (vänster) och B (höger). Inventerarens svar på frågorna: "Är det några konkreta arbetsmoment som du upplever som problematiska i samband med allemansrätten när du inventerar?" (A), respektive "Är nuvarande regler om allemansrätten klara och tillräckliga för den här inventeringen?" (B). Se bilagan.

Allmänt

De flesta ansåg att det har varit brister i information och utbildning om allemansrätt och vad man som inventerare konkret har för befogenheter, och att det gott skulle kunna ingå i utbildningen. De allra flesta poängterar att det däremot inte är ett prioriterat område, och att det ska vara kortfattat. Några tar upp att det kan ske i form av en diskussion. Andra tycker det är helt onödigt. "Nej, man vet väl. Har fått med sig genom livet." "Jättebra idé med kursmoment. Ta upp och diskutera, snarare än föreläsning. Kommunera hur man gör, vad man tycker, kanske utifrån svar i den här enkäten. Plus vad som gäller, vad allemansrätten säger." "Njae, inte så mycket, kanske några ord. Bra att ta upp i och för sig, hur vill ledningen att vi ska bete oss?" "I år var det mycket artutbildning. Jag tror att man som ny behöver höra sådant här, definitivt. Vi som har jobbat länge och inte haft otrevliga möten känner inte oro någonstans, man får vara lugn, det blir inte så krasch om man är lugn. Folk är ju mest nyfikna. Jag gillar också att snacka." "Bara nämn kort. Kanske chefen kan prata i 5 minuter, inte mer än så, om det står lite i manualen." "Inte mer än att på en kort kvart gå igenom skyltar, inte omfattande."

I stället för att ha ett gemensamt moment på uppstarts-kursen, kan man ha en bilaga till manualen, där man går igenom delar av allemansrätten relevanta för inventerare. "Kanske lite, nån bilaga kanske, något om allmänna regler, kanske inte fel." "Man kan ju alltid ha någon eller några lagparagrafer som påminnelse." "Inte ett helt kapitel, men nån sida med några punkter."

Är det då alltid bra att veta vad man får göra? En kommentar antyder motsatsen. "Man kan ju nämna lite om bommar och vägar, även om det sällan blir problem. Eller bättre att inte veta, så slipper man gå en massa."

Konkreta punkter

Flera inventerare efterlyste information om vad allemansrätten rent konkret innebär. "Var det ok att gå på vallen?" "Som ny vill man höra lite mer om allemansrätten så man kan stå för den ute i fält." "Nej, jag vill ha reda på vad som gäller på nästa kurs. Ibland känner man sig inte helt 100 på reglerna." "Kanske en lite djupare utbildning om hur djupgående allemansrätten är. Så man kan hänvisa till lagstöd."

I manualen för bas-NILS står kort om kriterier för att avgöra när man är så nära byggnader och tomter att man ska avbryta inventeringen. Med tanke på att flera inventerare kommenterar olika problem med att arbeta nära hus, kan man tillsammans diskutera de befintliga reglerna. "Man ska inte inventera så och så många meter nära hus, men är det med avseende på allemansrätten?" "Eventuellt klara direktiv när man ska avbryta, när köra."

Ett par kommentarer om kursmoment rörde utbildning i hur man ska bete sig med avseende på djur, både vilda och tama. "Jag önskar bättre utbildning på djur, för säkerhet." "En allemansrättsutbildning under kursen skulle vara bra, nån timme. Och hur man hanterar vilda djur. Hur ska man göra om man ser björn?"

Även om det ofta inte leder till stora problem, tyckte flera inventerare att de skulle behöva konkret information om vilka skyltar som innebär att man legalt inte får köra på en väg, och riktlinjer hur man ska bete sig vid öppna bommar. *"Nån kan dra regler om allemansrätten, vilka vägar, vilka rättigheter, jag har fått lite olika tankar. En del säger att vi har tillstånd att åka på privata vägar, men vi har det inte fått klara besked om det." "Om det finns regler om bommar etc., har det inte nått mig." "Lite direktiv om bommar etc, om vi ska chansa eller inte."*

Det konkreta arbetsmoment som oftast efterfrågades i samband med kursinnehåll är att borra efter trädålder. *"Borrning är väl ändå en ganska viktig grej, finns det nån klarhet?" "Nej, det är en gråzon, måla och borra, allt som innebär fysiska ingrepp."*

Vi har generella tillstånd från länsstyrelserna att inventera i reservat och nationalparker, men flera fjärilsinventerare kommenterade olika oklara aspekter som rör deras arbete. *"Vad har man för lagligt stöd att vistas i olika marker, kanske även med fjärilsperspektiv i samband med insamlingsrättigheter." "Vi håvar fjärilar, och i vissa fall samlar vi in arter, det vore intressant att utreda med avseende på fridlysning, vad man får samla in, och frivilliga insamlingsstopp. Rent allmänt, vad gäller håvning och insamling."*

Kommunikation under säsongen

Under sommaren 2008 skedde några incidenter, varav ett par fordrade kontakt med ledningen. Under intervjuerna stod det klart att flera inventerare inte kände till vad som hände kollegerna under säsongen.

Klara besked

Många påpekade att det behövs klara besked. Det kan gälla allmänt vad NILS-inventeringen stöder sig på rent legalt, vad man har rätt att göra i en viss situation, och hur ledningen vill att inventerare ska agera. *"Hamnar man i konflikt känns det fånigt att stå där och vela." "En genomgång under uppstart där vi tar upp det här gäller, hänvisa till detta." "Fast lite information innan skulle inte skada, vad vi har rätt att göra."*

Legal bas

Här följer några kommentarer om den legala basen, om man i en inventering kan stödja sig på allemansrätten. En intressant aspekt är huruvida en markägare har laglig möjlighet att säga nej till inventering på sin mark. *"Inga konstigheter, ge allmänt info-block där man berättar om inventeringen. Det som kom upp var att vi hade rätt att inventera överallt, men inte enligt vilka kriterier, bra om det stod någonstans." "Har vi klara regler? Vad får vi göra som privatpersoner och i tjänst, finns det nån skillnad? Vi har bara intyg om nationalparker och naturreservat." "Hur vet vi att vi kan hänvisa till allemansrätten?" "Information. Jag klampar ju oftast bara på. Det kan vara bra att man vet att man har rätt att gå där, och inte blir rädd när man blir mordhotad." "Snarare vill man veta vad markägarens möjligheter är att säga nej." "Gärna ett allmänt tillägg om vår roll som myndighetspersoner."*

Säg till hur ni vill att vi ska bete oss

Förutom rent legala aspekter, händer det att inventerare är osäkra på hur ledningen vill att man ska agera. *"Kanske om etikett, vad som är rimligt. Att man inte bör vara rädd att presentera sig, att man inte glömmer bort att man som tjänsteman bör presentera projektet." "Vad vill ledningen? Vad har jag för rätt till att göra det vi gör? Hur får man röra sig, vad får man göra? Om man vet att det ingår kan man säga det. Och man vet vad som är tveksamt." "Ska man kontakta ägare eller ska man smyga förbi dem?" "Jag träffade på döda får i en hage vid flera tillfällen, vad ska man göra? Djurskydd, vad har markägaren för skyldigheter?" "Ta upp problem med den kontrollerande funktionen, sönderkörda stenmurar, döda får..."*

UTVÄRDERING

Det man förväntade sig av den här undersökningen har i första hand att göra med ren kunskap om allemansrätten. *"Jag vill se vad allemansrätten egentligen säger, konfirmera att det egentligen inte är några problem." "Absolut en bra undersökning. Alla moment som gör att osäkerhet försvinner gör att man känner sig säkrare." "Det skulle kännas bra att få klarare direktiv vad vi får och inte får göra, ingen gråzon. Det känns ju bra i naturreservat när vi har klara papper på att man får vara där, borra, speja etc. Det ska vara helt klart vad man får och inte får göra." "Skönt ta tag i det, för det minskar ens pinsamhetskänsla." "Jättebra. Har vi gjort fel?" "Vi talade mycket om vad vi har för rättigheter egentligen, och kom fram till att vi inte vet. Om man blir ifrågasatt kan man inte argumentera på vettigt sätt."*

Några kommenterade att det skulle vara intressant att få reda på hur andra inventerare agerar i olika situationer. *"Det ska bli kul att se vad folk tycker, en samlad bild, plus att få respons från kursledningen, kontoret." "Vad har andra råkat ut för och vad har de gjort?" "Kul att se vad folk svarar, vad folk ser som problem." "Det är bra att höra andras erfarenheter, kanske mest positiva än negativa, man vill kanske inte veta folks negativa erfarenheter, då blir man förbannad. Man vill ju att folk är glada!"*

De flesta tyckte att den här undersökningen är relevant och bra, även om flera inte tänkt så mycket på sådana här frågor innan intervjun. *"Är det redan sista frågan? Det här var kul." "Måste diskutera det, annars kör man huvudet i sanden. Det handlar ju om ägande, professionalitet, man måste ta upp sådana här aspekter." "Nej men det är nog en bra undersökning. Flera saker som vi har tagit upp är bra att klargöra för inventerare. Bommar är ju vanliga. Det är väl alltid skönt att ha något i ryggen och luta sig mot och veta vad som egentligen gäller även om det kvittar just i situationen med en ilsken markägare." "Efter problemen just den här sommaren känns det som det var ett viktigt problem, vi hade ju två stora knepigheter på en säsong." "Det hade varit mer intressant att fråga markägare än inventerare." "Lägg ner lagom med krut om det är problem, jag har inte tyckte det har varit så farligt." "Inte onödigt, men på gränsen, det är inga problem, men vi råkade å andra sidan inte ut för något."*

Några kommentarer berörde att undersökningen är ett sätt för ledningen att se vad vi ser som problem. *"Vi upptäckte att det behövdes mer information om rättigheter, vi vill ha det, och att projektledningen förstår att det saknas." "Det kan väl vara bra. Om inte annat är det bra att prata med många och ge rapport för vad som vi tycker är jobbigt. Den här undersökningen blir en bas till om det finns anledning att jobba mer."*

DISKUSSION

Metod

Den här undersökningen baseras på flera intervjuer, och är en blandning av djupintervjuer och allmän insamling av information och erfarenheter. Jag har personligen ingen utbildning i eller erfarenhet av intervjuteknik, men tror ändå att det som framkommit relativt väl fångar allmänna uppfattningar hos fältinventerare.

Då och då framkom att frågorna var oklara. *"Vissa av dina frågor är otydliga, svårt komma på nåt om man inte råkat ut för det."* Det var medvetet, för att fånga befintliga tankar, och inte leda in på spår. För flera var frågeställningarna oväntade, och man hade inte haft tid att förbereda sig. Detta ledde till att man inte svarade alls, eller att man gav ogenomtänkta svar. Samtidigt indikerar det att frågeställningarna inte setts som relevanta. Ett exempel är att flera över huvud taget inte verkar ha funderat på vad man rent juridiskt grundar sig på när man som myndighetsperson beträder privat mark.

Jag försökte att inte ställa ledande frågor eller ge exempel. Eftersom citaten kortfattat skrevs ned under intervjuernas gång och senare skrevs rent, är de inte helt ordagranna. I rapporten presenteras svaren anonymt, men eftersom vi är förhållandevis få inventerare, går det i konkreta exempel ibland att räkna ut vem det gäller. Under intervjuerna talade vi ibland om på händelser och exempel från tidigare intervjuer. Därför hände det att den intervjuade trots allt leddes in på vissa spår. Det kan gälla problem med borming, vitsen med att ha ID-kort, och huruvida allemansrätten kan åberopas vid myndighetsutövning på privat mark.

Svaren blommade ut betydligt mer än i en enkät där man fyller i förvalda alternativ. Med stort material kan man välja de svar som passar ens mål. Jag har försökt sortera bland citaten, och ta ut de som bäst motsvarar allmänna uppfattningar, men också de som på olika sätt sticker ut. *"Jag måste säga att det är första gången jag ifrågasatte mitt val av yrke."*

Eftersom bas-nissar jobbar två och två, kan samma händelse ha berättats i två versioner av två olika personer, och de dyker här upp som separata händelser. En del inventerare har varit med flera säsonger, andra endast en säsong. I den här sammanställningen tilldelas alla svar samma vikt oavsett antal säsonger hos inventeraren.

Flera inventerare påpekade att de endast arbetat under en enda fältsäsong, och att det därför ofta var svårt att ge allmänna omdömen. Några inventerare hade endast träffat ett fåtal människor under inventeringarna. De har kanske endast arbetat en fältsäsong, och i norra Sverige. Ett par personer arbetade endast någon säsong för ett par år sedan, och det har gått för lång tid för att man ska kunna komma ihåg alla moment som togs upp under intervjun.

Hur man svarar

Flera av intervjufrågorna berörde ämnen som många inventerare inte hade tänkt på, eller som de över huvud taget inte såg som några problem. Vissa egenskaper hos en inventerare anser man vara både bra och dåliga, t.ex. om det är bra att vara ung eller gammal, man eller kvinna. Det ser på svaren ut som om vi egentligen är mer betänksamma än vad vi är angående regler, utbildning och material. Man får ha statistiken i bilagan i tankarna. De här frågorna är inte något som jag har upplevt att inventerarna informellt har tagit upp som problem under tidigare kurser och sammankomster. Jag tror man kan säga att som man ropar i skogen får man svar.

När man svarade på de sista frågorna, som tar upp relevans och utbildning, kan svaren ha att göra med att jag bad om en utvärdering av mitt eget arbete. Jag trodde att fler skulle vara negativa eller tycka det var en onödigt undersökning. Kanske man trodde att jag personligen såg ämnet som prioriterat på introduktionskursen inför nästa fältsäsong. Detta kan vara anledningen att så många svarade att det behövs utbildning, och samtidigt att den ska vara mycket kort. Man nämnde flera olika moment som ansågs viktiga under utbildningen. Jag kan tänka mig att det i utvärderingen efter en introduktionskurs kommer att bli låga poäng på moment om allemansrätt, oavsett hur dessa ser ut.

Fjärilsinventerarna har totalt inventerat 13 fältsäsonger, och bas-nissarna 67. De senares svar baseras alltså på betydligt fler fältsäsonger. Eftersom vi är två olika grupper som i stort sett inte träffar varandra är det inte förvånande att vi kommenterar varandras arbete. Med tanke på att färre fjärilsinventerare än bas-nissar deltog i studien, förstärker det tendensen att fjärilsinventerarna har fler kommentarer på bas-nissarna än tvärt om.

Konkreta exempel

Ett av målen med studien var att samla konkreta exempel. Dessa blev ganska få. De flesta inventerarna svarade allmänt på frågan om konkreta exempel, "*Nej, man kan hamna i diskussioner om jordbrukspolitik som kan vara tidsödande*". Jag ägnade inte tid åt att få fram konkreta exempel när man valde att ge allmänna svar. När man hade något konkret exempel, så ställde jag ibland följdfrågor. Det verkar inte som om arbete i NILS-inventeringen ger en anekdot-bank. Man vill snarare veta hur andra gör än att läsa andras äventyr, och framför allt vill man ha utbildning, veta konkret vad som gäller och hur ledningen vill att man ska agera.

Hur man förhåller sig till allemansrätten

De flesta verkar över huvud taget inte ha reflekterat över allemansrätten. Särskilt inte ifall den gäller vid myndighetsutövning, eller om det finns särskilda regler som NILS-programmet kan återropa. Man väljer olika förhållningsstrategier. En är att anse att det man gör ingår i allemansrätten, en annan att man på något sätt har tillstånd att göra det man gör, utöver allemansrätten. Sen kan man också anse att hela problemet är ointressant, man gör det man ska, oavsett vilken rätt man har att vara där man är. Dessa olika förhållningssätt gör att inställningen till relevans av utbildning varierar mycket, liksom naturligtvis vad den ska innehålla.

Olika arbetsuppgifter för fjärilsinventerare och bas-nissar gör att grupperna skiljer sig åt med avseende på tankar om allemansrätten. Det är främst bas-nissarna som är tveksamma, och några moment återkommer, främst att borra i träd för åldersmätning. Det verkar som det är en allmän uppfattning att det mesta vi gör ingår i allemansrätten, utom just borring. En del ställer frågor under intervjuerna om vad allemansrätten innebär, till exempel när det gäller att färgmarkera. Det tyder på att man generellt har luckor, att man har en vag aning, men är osäker när det gäller konkreta situationer. Ett par inventerare kommenterade att man smyger sig fram för att inte bli upptäckt, för att till exempel kunna borra ostörd, eller att slippa träffa otrevliga markägare. Om någon känner sig så illa till mods med arbetet att man väljer att smyga sig fram, tycker jag det är en fråga som borde tas upp av programledningen. Det är inte meningen att vi ska smyga runt i skogen och vara ängsliga när vi arbetar. Man ska kunna stå till svars för sitt arbete ute i fält, känna att man har ledningens stöd, god utbildning och följer klara lagar och regler.

Regler och kontinuitet

Flera inventerare efterlyste tydliga regler. I vissa fall kan instruktionerna vara tydligare, till exempel om vi får borra eller inte, eller om allemansrätten ger en tillstånd att gå in till tamdjur. Men det är viktigt att komma ihåg att det inte går att på förhand ge allmänna regler och svar på alla frågor som kan dyka upp. Det gäller för inventerarna att känna att man har tillräckligt stor kunskap för att själva kunna bedöma och ta beslut i fält, utan att för den skull vara rädda för att ta kontakt med ledningen i särskilt osäkra situationer. Rent allmänt bör man tänka på att inventerare inte står över allemansrätten, vi har ingen myndighets-immunitet. Likaväl så rättar vi oss efter allemansrätten, och hänvisar till denna, även i lägen som kan kännas pinsamma.

Det är inte offentligt var NILS-rutorna ligger. Det är ett dilemma i fält, hur noggrant man kan nämna platsen man inventerar på. Ett råd är att själva placeringen av den stora NILS-rutan inte är hemlig, även om det inte är offentligt var någonstans i landet den ligger. Däremot är det inte meningen att man aktivt ska peka ut exakt var provytorna ligger.

För att vid nästa omdrev känna till vad som kan vänta på en ruta, fyller vi sedan ett par säsonger i informationslappar för varje ruta, "Gröna lappen". Det är bra om vi pratar om vissa praktiska detaljer, såsom hur offentliga dessa är. Kan man skriva att man misstänker att man blivit bjuden på knark-té i ett bestämt hus? Ska bas-nissar och fjärils-nissar ha tillgång till varandras lappar? Hur gör man med GPS-punkter som markerar lämpliga parkeringsplatser och andra punkter, som man vill att man ska känna till vid följande inventeringar?

En person kommenterade att reglerna i arbetsmiljöhäftet inte alltid följs. Stämmer dessa regler inte överens med hur vi faktiskt arbetar, ska vi diskutera och antingen ändra i reglerna, eller ändra på hur vi inventerar.

När det sker problem under säsongen, kan det vara bra om ledningen på ett enkelt sätt kontinuerligt informerar andra lag. Eftersom vi ofta inte har så mycket kontakt med varandra, kan det kännas konstigt att efter säsongen upptäcka att andra lag har råkat ut för trafikolyckor eller haft inbrott i bilarna.

Utbildning

Eventuellt leder undersökningarna till en kortfattad genomgång av punkter i allemansrätten som kan vara relevanta för fältinventering i NILS, samt förslag på kortare kursmoment under uppstarten till NILS fältsäsong 2009. Dessutom kan ledningen vara uppmärksam på att informera inventerarna i fält under säsongen, inte bara positiva, utan även negativa händelser.

BILAGA: Intervjumall

Frågor

Hur många säsonger har du arbetat i fält i NILS?

Säsonger, antal inventerare

1: 14

2: 5

3: 7

4: 3

5: 1

6: 3

Har du inventerat i södra eller i norra Sverige?

Söder: 11

Norr: 10

Båda: 12

Har du inventerat i bas-NILS eller i fjärilsinventeringen?

Bas-NILS: 25

Fjärilsinventeringen: 8

Hur reagerar folk i allmänhet på dig när du är ute och inventerar?

Positivt: 23

Positivt/neutralt: 4

Neutralt: 5

Olika: 1

Hur reagerar markägare i allmänhet på dig när du är ute och inventerar?

Positivt: 29

Positivt/neutralt: 1

Neutralt: 1

Negativt: 2

Finns det några skillnad mellan markägare och andra man stöter på?

Ja: 12

Lite: 9

Nej: 8

Vet ej: 4

Hur reagerar folk som bor i närheten i allmänhet på dig när du är ute och inventerar?

Positivt: 19

Positivt/neutralt: 2

Neutralt: 7

Vet ej: 4

Hur reagerar människor som varken är markägare eller bor i närheten på dig när du är ute och inventerar?

Positivt: 13

Positivt/neutralt: 5

Neutralt: 5

Hur presenterar du NILS? Bas-NILS: delar ni upp presentationen, eller talar båda?

Bas-NILS: I de flesta lagen presenterar båda, i ett par lag en och samma.

Är det ett svårt arbetsmoment att presentera NILS-inventeringen för markägare ute i fält?

Nej: 31

Vet inte: 1

Ge något konkret exempel på möte med folk när du är ute och inventerar, både positivt och negativt. (Du kanske har fått låna eka, blivit bjuden på middag...)

Ser du några problem med allemansrätten i samband med fält-inventering i NILS-programmet?

Ja: 15

Nej: 18

Händer det att du ändrar inventeringsmetodik p g a markägares närvaro?

Ja: 10

Nej: 23

Vad ändrar du då? (enbart bas-NILS)

Inget: 16

Borrar ej: 9

Färgmarkerar ej i betesmark: 5

Finns det någon skillnad mellan olika landsdelar i hur folk reagerar på dig när du inventerar?

Ja: 11

Nej: 2

Finns det någon skillnad mellan markslag i hur folk reagerar på dig när du inventerar?

Ja: 11

Nej: 7

Vet ej: 5

Är betande djur något problem i samband med allemansrätten när du inventerar?

Ja: 8

Nej: 23

Vet ej: 2

Är vägar, bommar, skyltar som begränsar framkomlighet något problem i samband med allemansrätten när du inventerar?

De flesta svaren blev exempel, ej ja eller nej.

Är närhet till bostäder något problem i samband med allemansrätten när du inventerar?

Ja: 7

Delvis: 5

Nej: 21

Är det några konkreta arbetsmoment som du upplever som problematiska i samband med allemansrätten när du inventerar?

Ja: 23

Nej: 6

Vet ej: 2

Är nuvarande regler om allemansrätten klara och tillräckliga för den här inventeringen?

Ja: 15

Nej: 16

Vet ej: 2

Är nuvarande regler om allemansrätten och vad vi får och inte får göra rent konkret klara och tillräckliga? (till exempel var i ska inventera, hur vi ska böra med bommar, vägar, djur)

Ja: 7

Nej: 20

Vet ej: 1

Känner du att du har tillräckligt stöd från programledningen om det skulle bli problem i samband med allemansrätten? (Av de som inte inventerade säsong 2008 valde de flesta att inte svara)

Ja: 25

Behövs mer information att visa eller dela ut när du jobbar i fält? (Broschyrer, visitkort eller något annat)

Bra som det är: 23

ID-kort: 8

Mer/annat behövs: 2

Behövs klarare manual med avseende på allemansrätten?

Nej eller mycket lite: 6

Kort avsnitt: 17

Ja: 8

Vet ej: 1

Behövs utbildning? Hur ska den i så fall se ut?

Nej: 7

Kort: 16

Ja: 8

Vad vill du ha ut av den här undersökningen?

Vad gäller? 20

Hur gör andra? 5

Inget: 8

Är det här en relevant och bra undersökning?

Bra: 17

Bra/neutral: 9

Neutral: 5

Negativ/neutral: 1